

MODERN TOPLUMDA YAŞ VE YAŞLI AYRIMCILIĞI

AGE AND AGEISM IN MODERN SOCIETY

Habibe Gülsüm Müftüler, Dr.

Makale Bilgisi / Article Info

Alındı/Received: 01/08/2018

Kabul/Accepted: 30/12/2018

Öz. Günümüzde modern toplumlarda ortalama yaşam beklentisi artmakta ve nüfus yaşlanmaktadır. Bununla birlikte olumsuz yaşlılık algısı ve yaşlıya yönelik önyargılı yaklaşım dikkat çekmektedir. Yaşlı ayrımcılığı bireysel, kurumsal veya toplumsal boyutlarda gerçekleşmektedir. Bu ayrımcılıkla özellikle günlük yaşamda, işyerinde, medyada ve kişiler arası iletişimde karşılaşmaktadır. Yaşlıya yönelik şiddet ve istismar da modern toplumda karşılaşılan sorunlardandır. Bu nitel çalışmada bütünsel yaklaşım tercih edilmiş ve dökümantasyon yöntemi kullanılmıştır. Özellikle yaşlılara yönelik olumsuz yaklaşımın ve yaşlı ayrımcılığının gündeme getirilmesi hedeflenmiş ve bu konudaki son gelişmeler detaylı bir şekilde analiz edilerek yorumlanmıştır. Ayrıca hem yaşlı ayrımcılığının hem yaşlıya yönelik şiddet ve istismarın önlenmesi konusunda toplumsal farkındalık oluşturulması, yasal ve kurumsal düzenlemeler yapılması, yaşlı hizmetlerinin ve yaşlılara yönelik sektörlerin geliştirilmesi ihtiyacına değinilmektedir. Genelde aktif ve sağlıklı yaşlanmanın, yetişkin ve yaşlı eğitiminin, yaşlı istihdamının, evde çalışmanın ve esnek emekliliğin desteklenmesi de yaşlıların yaşam koşullarının iyileşmesini ve yaşlılara yönelik olumsuz davranışların önlenmesini sağlayabilir.

Anahtar sözcükler: Yaşlılık, Yaşlılık Algısı, Yaşlı Ayrımcılığı, Yaşlılık Sosyolojisi

Abstract. Nowadays, the average life expectancy and the population ageing are increasing in the modern societies. However, the negative perception of elderness and the prejudiced approach to the elderly people are taken into attention. Ageism occurs in the individual, institutional and social dimensions. It is confronted with this ageism especially in daily life, working place, media and communicating with people. The violence and the exploitation of elderly people are also the problems faced with in the modern society. The holistic approach is preferred and the documentation method is used in this qualitative study. It is aimed to put on the agenda of ageism and the negative approach to the elderly, and recent developments about this subject are also analysed and interpreted in detail. Furthermore, it is mentioned that there is need to develop the new sectors and services about elderly, to put in legal and institutional orders, to become socially aware of preventing both the violence and the exploitation of elderly people and the ageism. In general, to support active and healthy ageing, adult and elderly education, elderly employment, working at home and flexible retirement may also provide improvement of life conditions of the elderly and prevent them from bad behaviour.

Key Words: Elderness, Perception of Elderness, Ageism, Sociology of Elderness.

GİRİŞ

Bu makalede modern toplumdaki yaş ve yaşlı ayrımcılığına dikkat çekilmektedir. Genellikle yaş ayrımcılığının, yaşlılara yönelik önyargılı yaklaşımın ve olumsuz yaşlı imajının toplumdaki yaşlı ayrımcılığını desteklediğine değinilmektedir. Ayrıca yaşlı ayrımcılığı şekilleri ve nedenleri üzerinde durulmakta; hem bu ayrımcılığın hem yaşlıya yönelik şiddet ve istismarın önlenmesine yönelik çalışmaların önemi vurgulanmaktadır. Modern toplumlarda gözlenen bu yaşlı ayrımcılığının ve yaşlılara yönelik olumsuz davranışların önlenmesi için; yaşlılık dönemi konusunda toplumsal farkındalık oluşturulması ve yaşlılara yönelik sektörlerin desteklenmesi faydalı olabilir. Sonuç bölümünde ise genel değerlendirme yapılmaktadır.

Modern Toplumda Yaşlılık Algısı ve Yaşlı İmajı

Genellikle insanların yaşa göre sınıflandırıldığı, *gençler ve yaşlılar* ayrımı yapıldığı bilinmektedir. Fakat modern toplumdaki yaşlılık algısı ve yaşlı imajı pek olumlu görünmemekte, yaşlılarla ilgili önyargılar dikkat çekmektedir; “yaşlıların hastanede veya huzurevinde yaşadıkları” görüşü bunun tipik örneğidir (Cousins, 2005: 13; Giddens, 2005: 165-167).

Yaş ve yaşlılıkla ilgili bu önyargıların *yaş gruplarıyla* alakalı olabileceği, yaş sınıflandırmalarının insanları “biz ve onlar” diye ayırdığı belirtilmektedir. Oysa yaş gruplarının -özellikle *genç, orta yaşlı ve yaşlı* kavramlarının- sınırları net değildir; emekli aylığı uygulamalarındaki farklar, vb. bunu göstermektedir. İnsanın *gençlik ve yaşlılık algısı*, gençliğin ne zaman bittiği ve yaşlılığın ne zaman başladığı konusundaki görüşleri ise, kişinin yaşına ve cinsiyete göre değişebilir; örneğin Britanya’da kadınların yaşlılık algısı erkeklere göre daha geç yaşlardadır (Abrams ve Swift, 2012: 3-12).

Yaşlılığa biyolojik yaklaşım nedeniyle de “yaş” konusu olumsuz algılanıyor olabilir; çünkü modern dönemde yaşlılık hastalık ve bakıma muhtaçlıkla bir tutulmaktadır (Onur, 2011: 361). Aslında gençler de yaşlılar da önyargılı davranışlara ve yaş ayrımcılığına maruz kalabilir; sosyal hayattan dışlanma, aşağılanma veya suistimale karşılaşılabirler. Toplumumuzdaki genel algı gençliğin erken bittiği ve yaşlılığın erken başladığı şeklindedir (Çayır, 2012: 2-7).

Toplumdaki bu *yaşlılık ve yaşlanma algısı, gençlik ve yaşlanmama* vurgusu, yaşlılıkla ilgili olumsuz görüşler, medyadaki haberler ve köşe yazıları herkesi etkilemekte; yaşlı ayrımcılığını şekillendirmektedir (Demez, 2012: 96-102, 107-109, 113-117). Yaş ayrımcılığı da yaşlılara karşı ayrımcılığı ve olumsuz yaşlı imajını destekler. Bu durumda gençler üreten ve yaşlılar tüketen sayılır; gençlik kültürü vurgulanır, yaşlanma ise ölümlerle bir tutulur (Özmen, 2013: 112-114).

M. M. Gullette (2013) bu *olumsuz yaşlılık imajını ve yaşlılık algısını* eleştirmekte; yaşlanmanın bedensel açıdan ele alındığını ve kötü bir şey sayıldığını oysa herkesin farklı şekilde yaşlandığını vurgulamaktadır. Modern toplumda *yaş sınıfları* çok önemsenmekte; gençlik kültürü, *orta yaş ve yaşlı ayrımcılığı* belirginleşmektedir. Öyle ki orta yaştaki kişilere “Yaşlanmadan yap bunları...” denmektedir. Ekonomik sorunlarda karşılaşıldığında yaş ve yaşlı ayrımcılığı artabilir. Örneğin insanlar sağlıklı oldukları ve verimli çalıştıkları halde emekliliğe zorlanmakta, işyerlerinde 7/24 çalışma yaygınlaşmaktadır. Yaşlanmayla ilgili bu olumsuz yaklaşım kültürel açıdan desteklenmekte; medyada gençlik ve güzellik vurgusu, gençlik reklamları, sağlık haberlerinde yaşlılık vurgusu, dizilerde *olumsuz yaşlı imajı* öne çıkmaktadır.

Dolayısıyla modern toplumda yaş kaygısı, *yaş ve yaşlanma takıntısı* görülebilir; 50-60 yaş krizleriyle karşılaşılabılır. Kültürel yeniden toplumsallaşma sonucu insanlar genç yaşlardan itibaren kendilerini “yaşlanıyor gibi” algılar; nostalji özlemi çeker veya gerontofobi görülür. Yani insanlar vaktinden önce yaşlandırılmakta ve bu da kültürle desteklenmektedir; 1990’lardaki *X kuşağı gençler ve Bebek patlaması kuşağı yaşlılar* karşıtlığı bunun tipik örneğidir (Gullette, 2013: 18-27, 37, 40-60, 73).

Yaşlıya Önyargılı Yaklaşım

Günümüzde insan ömrü uzamakta ve ortalama yaşam beklentisi artmaktadır. Fakat yaşlılıkla ve yaşlılarla ilgili önyargıların da arttığı, yaşlıların küçümsendiği ve saygısızlığa uğradığı gözlenmektedir (Abrams, Russell, Vauclair ve Swift, 2011a: 6-10, 45, 55). Modern toplumda -özellikle nüfusu yaşlanan ülkelerde- yaşlılara yönelik *önyargılı yaklaşım* dikkat çekmektedir; “güçsüz ve pasif yaşlı kadın”, vb. Yaşlanmayla ve yaşlılıkla ilgili olumlu veya olumsuz kalıpyargılar yaygındır; “yaşlının nezaket, bilgelik, özgürlük, siyasal güç sahibi olması” veya “üretken olmayan, hasta, yalnız,

depresyonda, *pasif yaşlı* imajı”... (Nussbaum, Pitts, Huber, Krieger ve Ohs, 2005: 287-289; Tufan, 2007b: 17-20, 34-42, 70-74).

Yaşlılara yönelik bu *olumsuz kalıpyargıların* maddi konularda, fiziksel ve ruhsal sağlık alanlarında; *olumlu kalıpyargıların* ise manevi alanlarda olduğu söylenebilir; “görme ve işitme problemi olan yaşlı”, “samimi ve sıcakkanlı yaşlı”, vb. Özellikle medyadaki ve TV programlarındaki *yaşlı* imajı olumsuzdur, yaşlılara yönelik önyargılarla doludur; “yalnız ve başkasına bağımlı yaşlı!”... İşyerlerindeki *yaşlı işçi* imajı da olumsuzdur; mesleki yetersizlik önyargısı nedeniyle yaşlının işten çıkarılmasına, emekliliği yaklaşanların -çok fazla sorumluluk ve iş verilerek- yıpratılmasına rastlanmaktadır.

Yaşlılara yönelik önyargılar duygusal tepkilerde de görülebilir. Yaşlıya saygı gösterme, merhametli olma ve sempati *olumlu duyguları* yansıtmaktadır. Fakat yaşlıların insanlarda korku, kaygı ve tehdit algısı oluşturması; *olumsuz duyguları* öne çıkarması da mümkündür. Bu korkunun temelinde “yaşlıların bize kendi sonumuzu yani herkesin başına gelecek olan şeyi, gençliğin ve güzelliğin bir gün geçeceğini ve ölümün geleceğini hatırlatması” olduğu belirtilmektedir. Hatta yaşlılık kaygısı yüksek olanlarda, yaşlılara yardım etme isteği azalabilir (Blain ve Brenchley, 2017: 176-184).

Yaş ayrımcılığı -sırf daha yaşlı oldukları için- insanları sistemli ayrıma tutma ve kalıplara sokma sürecidir. Yaşlılara yönelik sistematik önyargılı yaklaşım ve davranışlar ise *yaşlı ayrımcılığı* sayılmaktadır; toplumda gençliğin yaşlılığa tercih edilmesi, *aksi ve hasta yaşlı* imajı gibi örnekler bilinmektedir. Modern toplumda *olumsuz yaşlı* imajı ve kronolojik yaşlanmayla ilgili önyargılar belirgindir. Aslında verilen mesaj hep aynıdır: “Çok yaşlısın!”. İnsana yaşlı olduğunun söylenmesi veya hatırlatılması da tipik bir yaş ve yaşlı ayrımcılığı örneğidir (Bytheway, Ward, Holland ve Peace, 2007: 6; Boissonnault, 2008: 1-2; Kalınkara, 2011: 188; Onur, 2011: 355-356; North ve Fiske, 2013: 37).

Yaşlılara yönelik davranışlar, *yaş ve yaşlı ayrımcılığı* topluma ve kültüre göre değişmektedir. İnsanların birbirlerini “genç ve yaşlı” diye toplumsal kategorilere ayırması -bilinçsizce de olsa- önyargılı ve abartılı davranışlara neden olabilir; yaşlının önemsenmemesi, *yetersiz yaşlı* imajı, vb. bunu göstermektedir. *Önyargılı yaklaşımda* genelde tehdit algısı belirgindir; *gerçekçi tehdit algısı* (Örneğin suç oranlarının artması endişesi), *sembolik tehdit algısı* (Örneğin geleneklere ve yaşam tarzına

yönelik endişeler) veya *ekonomik tehdit algısı* şeklindedir. Avrupa’da yaşlıların “sağlık sistemine ve ekonomiye yük” olarak görüldüğünden bahsedilmekte ve refah kaynaklarının paylaşımı tartışmaları yapılmaktadır. Ancak emeklilik yaşının artmasıyla birlikte, yaşlılara yönelik bu ekonomik tehdit algısı azalabilir. Benzer önyargılı yaklaşım gençlere yönelik de olabilir; gençlerin “potansiyel suçlu, toplumsal ve ahlaki değerlere yönelik tehdit” gibi algılanması bunu göstermektedir.

Günümüzde *yaş ve yaşlı ayrımcılığının boyutları* sorgulanmaktadır. Aslında insanın hangi yaşta “yaşlı” sayıldığı konusu ülkelere göre değişmektedir (2009 Avrupa Sosyal Araştırması; Britanya, Türkiye, İsviçre, Almanya, vb. ülkeler). Türkiye’de bu yaş sınırı en düşüktür (55 yaş), Avrupa ortalaması ise 62 yaşdır. Yaş ayrımcılığını en az önemseyen de Türkiye görünmektedir (%44), Avrupa ortalaması ise %64’tür. Yaşlılara yönelik *olumlu yaklaşımın* en az olduğu ülke de -malesef ki- Türkiye’dir. Öte yandan herkesin kendi yaş grubuna olumlu yaklaştığı anlaşılmaktadır (Abrams, vd., 2011a: 6-9, 13, 18-20, 26, 31, 34, 41, 60, 66, 70, 78, 82, 118-121; Abrams, Russell, Vauclair ve Swift, 2011b: 1-4, 10).

Yaşlı Ayrımcılığı Şekilleri

Günümüzde dünyada bir taraftan *demografik yaş profili* değişirken; diğer taraftan yaş ve yaşlı ayrımcılığıyla karşılaşmaktadır. Türkiye’de medya sektöründe gençlerin çalışması, yaşlıların iş bulamaması; İngiltere’de ve ABD’de emekli sayısının artması, yaşlı işçilerin az ücretli ve yarım günlük işlerde çalışması buna örnek gösterilebilir (Bilton, Bonnett ve Jones, 2008: 313-314; Demez, 2012: 98-100, 107-109).

O. Cousins’a (2005) göre, yaş ve yaşlı ayrımcılığı toplumsal bir gerçekliktir; *kronolojik yaşa* dayalı toplumsal ayrımcılık şeklidir. Toplumun bütün kesimlerinde ve aktif yaşam alanlarında görülebilir; örneğin spor yapmayı çocukların ve genç yetişkinlerin özelliği sayanlar vardır (Cousins, 2005: 4-5, 11-12). Özellikle iş dünyasında ve akademik alanda yaş ayrımcılığı ve yaş hiyerarşisi görülmektedir. İş başvurularında “30-40 yaşını aşmamış” ifadesine, işyerlerinde “...şu yaşa geldi hala emekli olmadı...” şeklindeki önyargılı davranışlara rastlanmaktadır (Çayır, 2012: 9-11).

Genelde yaşlılara yönelik davranışlar *duygusal, bilişsel ve davranışsal* yönden ele alınabilir. L. Tornstam (2006) ise yaş ve yaşlı ayrımcılığını şöyle

sınıflandırmaktadır: *Merhametli yaklaşım* (olumsuz yaşlı imajı ancak yaşlıya yönelik olumlu ve merhametli davranışlar sergileme; “yoksul, hasta ve yalnız yaşlı” önyargısı), *sürekli olumlu yaklaşım* (olumlu yaşlı imajı ve yaşlılara yönelik olumlu davranışlar sergileme), *sürekli olumsuz yaklaşım* (olumsuz yaşlı imajı ve yaşlılara yönelik önyargılı davranışlar sergileme), *belirsiz yaşlı ayrımcılığı* (yaşlılara yönelik düzenlemeleri gereksiz görme), *parlamento ayrımcılığı* (siyasetçiler arasındaki yaşlı ayrımcılığı, Avrupa Parlamentosu’nda 65+ yaştaki üyelere yönelik davranışlar, “yaşlıların gençlere yer açması gerektiği” düşüncesi. Tornstam, 2006: 43-56, 62-66).

Yaş ve yaşlı ayrımcılığı *bireysel, kurumsal ve toplumsal* seviyede olabilir. McGuire ve arkadaşlarına (2008) göre, modern toplumda yaşlı ayrımcılığı önemli bir sorundur. Yaşlının potansiyeli ve ihtiyaçları önemsenmemekte, yaşlılıkla ilgili olumsuz yaklaşım belirginleşmektedir. Yaşlı kişiye saygı göstermeme, onunla iletişim kurmama veya alay etme gibi olumsuz davranışlar bireysel yaşlı ayrımcılığına örnektir. Kurumsal yaşlı ayrımcılığı kamu politikalarında, konut edinme ve istihdam gibi konularda gerçekleşmektedir. Toplumsal yaşlı ayrımcılığı da yaş eşitsizliği, yaş ayrımcı dil kullanılması, toplumdaki yaş ve yaşlı ayrımcı önyargılar şeklindedir (McGuire, Klein ve Chen, 2008: 11).

Günümüzdeki kurumsal yaş ve yaşlı ayrımcılığı sorgulanmakta; yaşlı yetişkinlerin ehliyet yenileme zorunluluğu ve organ bekleme listesinde gençlere öncelik tanınması gibi uygulamalar tartışılmaktadır. Çoğu yaşlının mutlu ve hayatından memnun şekilde yaşaması ile yaşlanma önyargıları arasındaki çelişki de tartışmaya açıktır (McNamara ve Williamson, 2012: 1-7; Nelson, 2016: 424).

J. Macnicol’e göre (2010) de yaş ve yaşlı ayrımcılığı *iş dünyasında, mal ve hizmetlerin dağılımında, sosyal ilişkilerde ve yaşlılara yönelik tutumlarda* yaşanmaktadır. Bu ayrımcılık kişiler arasında veya kurumsal olabilir. İş dünyasındaki yaş ayrımcılığı zorunlu emeklilik, mesleki eğitim, promosyon, işe alınma, işten çıkarılma ve *yaş sınırı* uygulaması gibi durumlarda gerçekleşmektedir. Oysa yaşlılar birbirinden farklıdır; aynı kohort grubundaki kişiler de sağlık durumu ve çalışma kapasitesi açısından birbirinden oldukça farklıdır. Dolayısıyla (65 yaşta) *zorunlu emeklilik* yerine, bireylere kendi koşullarına ve isteklerine göre iş dünyasından ayrılma fırsatı sunan *esnek emeklilik* veya *aşamalı emeklilik* önerilmektedir. Ayrıca yaşlı istihdamının sürdürülmesi ve yaşlıların iş dünyasına dönmesi özendirilmekte;

belli yaşta *emekli olma hakkı* ile yaşlılık döneminde *çalışma hakkı* arasında denge sağlanmaya çalışılmaktadır.

Mal ve hizmetlerin dağılımındaki ayrımcılık ise insan kaynaklarına yönelik politikalarda, sigorta sistemlerinde ve sağlık hizmetlerinde görülmektedir (Macnicol, 2010: 3-7). Genel politikalarda yaşlıların ihtiyaçlarına yeterince kaynak ayrılmaması, çalışma koşullarında ayrımcılık yapılması, ehliyet yenileme ve sağlık sigortası gibi hizmetlerde *üst yaş sınırı* getirilmesi de yaşlı ayrımcılığı sayılmaktadır (Baker, 2005: 58, 61; Crawley, 2005: 12-14).

Yaşlılarla ilgili önyargılar ve yaşlı ayrımcılığı çeşitli mesleklerde -doktorlar, eğitimciler, psikologlar, danışmanlar ve sağlık profesyonelleri arasında- görülebilir. Örneğin yaşlılıktaki hastalıkları doğal bularak önemsemeyenler olabilir (Nelson, 2016: 417-420). Özellikle sağlık hizmetlerinde ve sosyal hizmetlerde çalışan personelin yaşlılara yönelik olumsuz ve önyargılı davranışları yaşlı ayrımcılığını göstermektedir. Britanya'da yaşlıların hastanede çok sıra bekledikleri ve yaşlı kadınların rutin kanser taramasına çağrılmadıkları belirtilmektedir (Bytheway, vd., 2007: 39-47, 91; Boissonnault, 2008: 4).

V. Minichiello ve arkadaşlarına göre (2000) de, modern toplumda *yaşlı* imajı ve *yaşlı hasta* imajı oldukça kötüdür. Yaşlılara yönelik önyargılar yaşlı hastaları olumsuz etkilemekte; doktorların yaşlı hastalara sabırlı ve saygılı davranmadıkları, sağlıkla ilgili önemli kararlarda yaşlı hastayla görüşülmediği öne sürülmektedir. İş dünyasında da yaşlı işçi çok maliyetli bulunmakta, emeklilikte geliri azalan yaşlıya ise "işsiz güçsüz yoksul kişi" muamelesi yapılmaktadır.

Yaşlı ayrımcılığı günlük yaşamda *sözel veya sözsüz iletişim* şeklinde gerçekleşmektedir (Örneğin Avustralya'da yaşlı ayrımcılığı, reklam kampanyaları, pazarlama stratejileri,vb.). Kişiyi sürekli yaşıyla veya yaşlanmayla ilgili şakalar yapılması, yaşlı sorunlarının önemsenmemesi, yaşlılarla konuşurken küçümseyici dil kullanılması, yaşlıya sabırsız ve anlayışsız davranılması, yaşlının toplumdan dışlanması, vb. yaşlı ayrımcılığı örnekleridir (Minichiello, Browne ve Kendig, 2000: 253-255, 260-267, 275-276). Günlük yaşamda yaşlı kişiye "sanki orada yokmuş gibi" davranılması, yaşlıya borcunu ödememe, kiralık ev vermeme, "sen duymazsın, anlamazsın" muamelesi yapma gibi olumsuz davranışlarla da karşılaşmaktadır (McGuire, vd., 2008: 13-15).

Daha önce vurgulandığı gibi, nüfusu yaşlanan ülkelerde yaş ve yaşlı ayrımcılığı artık toplumsal bir olgu sayılmaktadır. Yaşlılıkla ilgili kalıpyargılar da yaygındır; bunlar özellikle sağlık ve eğitim gibi sektörlerde, medyada, işyerinde ve günlük konuşmalarda görülmektedir. İş dünyasındaki yaş ve yaşlı ayrımcılığı iş başvurusu, zorunlu emeklilik, promosyon, tazminat gibi durumlarda gerçekleşir. Sağlık sektöründeki yaşlı ayrımcılığı ise yaşlı nüfusun ve yaşlı hasta sayısının artmasıyla ortaya çıkmaktadır. Tıp fakültesi öğrencilerinin de eğitim sırasında yaşlılıkla ilgili önyargılı yaklaşım edindikleri belirtilmektedir. Ayrıca doktorların genç hastalarla yetişkin ve yaşlı hastalara karşı davranışları birbirinden farklı olabilir, doktorla yaşlı hasta arasında iletişim eksikliği görülebilir. Sağlık profesyonellerinin yaşlı hastanın tedavisiyle ilgilenmek istemedikleri, yaşlı hastalara çok reçete yazıldığı ve yaşlı kadın hastaların sağlık sorunlarının pek önemsenmediği gibi eleştirilerle de karşılaşmaktadır. Yaşlılık önyargılarına ve yaşlı ayrımcılığına bakımevlerinde de rastlanmaktadır. Bu ayrımcı davranışlar bakımevi personelinin yaşlıyı küçümsemesi, onunla küçümseyici tarzda konuşması, yaşlıya çocuk gibi davranması; güçsüz ve bağımlı yaşlı kadınlara pek iyi davranılmaması şeklinde görülebilir (Nussbaum, vd., 2005: 292-301).

Doktorların yaşlı hastalar için aktif yaşama değil de, ilaçlara öncelik vermesi de ayrımcılık sayılabilir. Ayrıca “yaşlılıktaki sürekli fiziksel ve bilişsel gerileme” önyargısı da; hastalıktan korunma yerine hastalık yönetimine odaklanan devamlı tedaviye yönelmektedir. Oysa toplumda yaşlanma bilinci geliştirilebilir, *sağlıklı ve aktif yaşlanma* mümkündür. Yine medyada yaşlılara, sinemada ve TV’de yaşlı sanatçılara pek yer verilmemesi de yaş ve yaşlı ayrımcılığını göstermektedir (Cousins, 2005: 19-20; Nelson, 2016: 417-419, 423-424).

İş dünyasındaki yaş ve yaşlı ayrımcılığı şöyle sınıflandırılabilir; *önyargıya dayalı ayrımcılık, işveren ayrımcılığı, araştırma ayrımcılığı, işçi ayrımcılığı, müşteri ayrımcılığı, bilgiye ve maliyete dayalı ayrımcılık*. Önyargılı işverenin -yaşı gerekçe göstererek- istemediği bir kişiyi işe almaması, yaşlıların düşük ücretle çalışmaya zorlanması, müşteriyle iletişim gerektiren işlerde gençlerin yaşlılara tercih edilmesi gibi ayrımcılık örneklerine rastlanmaktadır. İş başvurularında bilgiye dayalı ayrımcılık yapılmaktadır; çünkü “yaşlının bilgisinin ve iş tecrübesinin yani genelde insan sermayesinin pek ölçülemeyeceği” önyargısı yaygındır (Ageing Workforce, 2009: 3,

43-44). Hatta Avrupa Birliği'nde belli yaştaki zorunlu emeklilik artık yaşlı ayrımcılığı sayılsa da, gerçekte iş dünyasında çoğu kişi mecburen emekli olmaktadır (Tornstam, 2006: 46).

Yaşlı Ayrımcılığı Nedenleri

Modern toplumda yaş ve yaşlı ayrımcılığının nasıl ortaya çıktığı sorgulanmaktadır. J. Macnicol (2010) yaş ve yaşlı ayrımcılığı nedenlerini şöyle sınıflandırmaktadır: *Psikolojik yaklaşım* (İnsanın kendi yaşlanmasından korkması ve yaşlıların ölümü hatırlatması), *sosyobiyolojik yaklaşım* (Bütün toplumlarda gençliğin enerji, güç, verimlilik gibi özelliklerin simgesi sayılması; yaşlılığın ise düşük statüde görülmesi ve yaşlıların az ömrü kaldığı düşüncesi), *kültürel yaklaşım* (Sanayi öncesi dönemden beri yaşlıların toplumda değersizleştirilmesi) ve *ekonomik yaklaşım* (Son 120 yılda yaşlı insanların ekonomik değerinin azalması. Macnicol, 2010: 4-5).

Genel politikalar açısından bakıldığında, dünyada ekonomik sorunların arttığı dönemlerde yaşlıların ekonomik açıdan “yük” gibi algılandığı; ekonomik refah arttığında ise yaşlılara yönelik iyimser görüşlerin yaygınlaştığı söylenebilir. Yaş ve yaşlı ayrımcılığının kültürel ve ekonomik nedenlerinin yanında, kuşak farkları da yaşlılara yönelik davranışları etkilemektedir; örneğin *bebek patlaması kuşağı* iş ahlakıyla, *milenyum kuşağı* teknolojiyle özdeşleştirilmektedir (McNamara ve Williamson, 2012: 1-3).

J. F. Nussbaum ve arkadaşları (2005) ise *dil ve iletişimin* önemine değinmekte; yaşlı ayrımcılığının ve yaşlılıkla ilgili kalıpyargıların toplumda kullanılan dil aracılığıyla yaygınlaştığını belirtmektedir. *İletişim sağlama teorisinde* insanlar arası ilişkilerde iletişimin önemi, *İletişim güçlüğü modelinde* yaşlılıkta karşılaşılan iletişim sorunları, *İletişim geliştirme modelinde* ise kuşaklar arasındaki karşılıklı etkili ve iyi iletişim vurgulanır. Bu teorilere göre, *yaş ayrımcı ve yaşlı ayrımcı dil* kullanılması insanları etkilemekte, yaşlılara yönelik olumlu veya olumsuz davranışlara yol açmaktadır. Örneğin yaşlı nüfusun “toplumsal yük” olarak görülmesine, yaşlı ayrımcı politikalara ve yaşlıya yönelik sosyal dışlamaya rastlanmaktadır.

Yaşlı ayrımcı dil kullanılması her yaş grubundan kişiyi etkilemektedir. Gençlerin yaşlılarla konuşurken basit dil kullanması; yavaş, abartılı veya küçümseyici tarzda konuşması buna örnektir. Fakat bu tarz konuşmalar yaşlı kişiye zarar verebilir; yaşlının özgüveni ve iletişim yeteneği azalabilir. Yaşlılıkla ilgili kalıpyargılar ve

önyargılı dil kullanılması yaşlılarla ilişkileri de etkilemekte, kuşaklar arası iletişim sorunları yaşanmaktadır (Nussbaum, vd., 2005: 290-292).

Yaşlılara yönelik *sistemik önyargılar* da yaşlı ayrımcılığı sayılmaktadır. Yaşlılığın yoksulluk, ruhsal hastalık ve depresyonla ilişkilendirilmesi gibi önyargılar yaygındır. Günlük yaşamda yaşlılarla ilgili duyduklarımızın ve gördüklerimizin gerçekte yaşlıları toplumdan dışladığı ve yaşlı ayrımcılığını arttırdığı belirtilmektedir. Medyada yaşlılara yönelik ayrımcı dil kullanılması, radyo ve TV programlarındaki, gazetelerdeki yaşlı imajı bu ayrımcılığı göstermektedir (Crawley, 2005: 12-15).

Aslında toplumdaki herkes yaş ve yaşlı ayrımcılığına maruz kalabilir. D. Abrams ve H. Swift'e göre (2012) -Avrupa'da- yaş ve yaşlı ayrımcılığı en yaygın önyargı şeklidir. Yaşlı ayrımcılığında -sırf yaşımdan dolayı- insanlara saygısız davranılmaktadır. Bu ayrımcılık hem gençleri hem yaşlıları, hem kadınları hem erkekleri etkilemekte; toplumda ciddi sorunlara neden olmaktadır. İnsanın yaş veya yaşlı ayrımcılığına maruz kalması farklı şekillerde gerçekleşebilir. Yaşlı kişi önyargılı ve kötü davranışlarla, büyüklük taslayan ve küçümseyici tavırlarla karşılaşabilir. Yaşlı ayrımcılığına maruz kalanlarda mutsuzluk görülebilir; örneğin Britanya'da 70+ yaşta kişilerde düşük yaşam memnuniyeti dikkat çekmektedir (Abrams ve Swift, 2012: 4-6, 10-12). Toplumda yaş ayrımcılığı yapılması ve yaşlının tecrübesinin önemsenmemesi, yaşlı kişinin rolsüz kalmasına ve kendini gereksiz hissetmesine de yol açabilir (Canatan, 2012: 384).

Bazen de yaşlı yetişkinler gençlerden daha fazla yaşlı ayrımcı davranabilirler. Bu yaşlı ayrımcılığı gerçekte yaşlı kişinin başkalarıyla ilişkilerini, iş çevresini, tedavisini, yaşam kalitesini, vb. de olumsuz şekilde etkilemektedir (Nelson, 2016: 422-424). Yaşlılara yönelik bu önyargılar ve ayrımcı davranışlar yaşlıları üzmette; bazıları bunu kabullenmekte, bazıları yaşlı ayrımcılığıyla mücadele etmekte, bazıları ise yaşlılığı kabullenmemekte veya yaşını gizlemektedir (Minichiello, vd., 2000: 272-276).

E. Palmore'e (2005) göre de, modern toplumda *yaş ve yaşlı ayrımcılığı*, yaşlılarla ilgili önyargılar ve yaşlanma karşıtı düşünceler yaygınlaşmaktadır. Örneğin Amerika'da "yaşlılıkta fiziksel ve zihinsel yeti kaybı olduğu" önyargısı yaygındır, yaşlılıkla ilgili şakalar yapılmaktadır. Toplumda özellikle kadınların yaşlı ayrımcılığına maruz kalma ihtimali yüksek görünmektedir. Ancak spor yapan yaşlılar gibi başarılı

yaşlanma örneklerine dikkat çekilirse, yaşlılıkla ilgili önyargılar azalabilir (Palmore, 2005: 87-90). Göçmen yaşlılar ise hem yaşlı ayrımcılığına hem ırk ayrımcılığına maruz kalabilir. Örneğin Britanya'daki Afrikalı göçmen yaşlılar ve İrlandalı yaşlılar konuşma aksanlarının küçümsendiğinden bahsetmektedir (Bytheway, vd., 2007: 49-55).

Yaşla ilgili bu toplumsal önyargılar, yaş ve yaşlı ayrımcılığı -cinsiyet ve ırk ayrımcılığına göre- çok daha yaygın görünmekte; genç kuşağa yaşlı kuşaktan daha fazla değer verilmektedir (Örneğin Kanada'da yaşlı ayrımcılığı araştırması). Kadınların yaşlı ayrımcılığına ve haksız davranışlara erkeklerden daha çok maruz kaldıkları anlaşılmaktadır; yaşlı kadınlar toplumda kendilerine değer verilmediğini, "önemsiz ve görünmez biri" gibi davranıldığını belirtmektedir. Yine de yaşlı kuşak toplumdaki bu yaşlı ayrımcı davranışların değişeceği konusunda *iyimser yaklaşım* sergilemektedir (Lozon ve Barratt, 2012: 3-5, 11, 18-19).

R. C. Barnett (2005) da iş dünyasındaki *kadın* imajına; modern toplumda bazı alanların kadınlara, bazılarının erkeklere ayrılmasına dikkat çekmektedir. Erkek siyasetçi, kadın öğretmen imajı; düşük ücretli veya yarım günlük işlerde çalışan kadınlar, vb. bilinmektedir. Ayrıca işyerinde kadınların ötekileştirildiğini ve başarısız bulunduğunu, toplumdaki yoksul ve yalnız yaşlı kadınların sorunlarının ise çözüm beklediğini belirtmektedir.

Çocuk ve yaşlı bakımında da kadınlar öncelikli sorumluluk sahibi sayılmakta; kadın yaşlansa da, kendinden daha yaşlı başka bir kadına veya erkeğe bakmakta, çalışan kadın ise -hastalıkta veya bakım gereken durumlarda- işten ayrılmaktadır. Yaşlı kadınlar da *torun bakımı* konusunda sorumluluk almaktadır, hatta "büyükannelik" onlarla ilgili belki de tek olumlu imajdır. Öte yandan nüfus yaşlanmasının zamanla kabullenilmesi ve *yaşlı kadın* imajının değişmesi de mümkündür (Örneğin medya sektörü, siyasetçiler, dergilerde 70+ yaşta dinç kadın sanatçılar, vb. Barnett, 2005: 25-29).

Modern Toplumda Yaşlı Ayrımcılığının Kurumsallaşması

T. D. Nelson (2016) modern toplumda *yaş önyargılarının*, *yaş ve yaşlı ayrımcılığının* kurumsallaştığından bahsetmektedir. İnsanlar başkalarını yaşa ve sosyal algıya göre sınıflandırmakta, kalıpyargılar ve önyargılar geliştirmektedir. Günümüzde yaşlanmaya ve yaşlılara yönelik olumsuz görüşler ve tutumlar

artmaktadır. Örneğin ABD’de yaşlılara “topluma hiçbir katkısı olmayan kişi” gibi davranıldığı belirtilmektedir.

Üstelik toplumdaki olumsuz kalıpyargılara göre yaşlılarla iletişim kurulmaktadır. Günlük yaşamdaki yaşlı ayrımcılığının belirtisi yaşlılara karşı küçümseyici dil kullanılması yani aşırı yardım ve bebek konuşmasıdır. *Aşırı yardımda* gençler yaşlılara abartılı şekilde kibar davranmakta, yaşlının duygu ve düşünceleri küçümsemekte, yaşlılarla yüksek sesle ve basit cümlelerle konuşulmaktadır (“yaşlandıkça işitmenin ve zekanın azaldığı” önyargısı). Özellikle bakımevindeki bakıcıların yaşlılarla kısa cümlelerle konuştuğu ve cümleleri sık sık tekrarladığı, önyargıların etkisiyle bütün yaşlılara aynı davranıldığı gözlenmektedir.

Bebek konuşması ise yüksek sesle ve abartılı tonlamayla birlikte basitleştirilen konuşmadır; bebeklerle konuşurken kullanılır (*ilk bebek konuşması*). Fakat bu tonlama aynı zamanda evcil hayvanlarla, yetişkinlerle ve yaşlılarla konuşurken de kullanılmaktadır (*ikinci bebek konuşması*). Bebek konuşmasından bazı yaşlılar hoşlansa da, bazıları alınabilir; bunu küçümseyici, yaşlı ayrımcı, onur kırıcı ve hakaret edici bulabilirler (“yaşlıların bilişsel yeteneklerinde eksiklik olduğu, basit seviyede özel iletişim gerektiği” önyargısı. Nelson, 2016: 413-417). Yani bu konuşma tarzı yaşlıları rahatsız etmekte ve *önyargılı yaklaşımı* göstermektedir (Blain ve Brenchley, 2017: 184-185).

Bazen de yaşlanan kişi gözden düşmekte, çocuk yerine koyulmakta, yaşlıya “kendi kararını veremeyen kişi” gibi davranılmaktadır. Oysa aile bireyleri, sağlık ve sosyal hizmet uzmanları yaşlının kendisiyle ilgili kararlar almasına yardımcı olabilir (Bytheway, vd., 2007: 67-71, 91-92; İlgar, 2008: 63-64, 71-72). Yaşlılara çocuk gibi davranılması zamanla kendi kendini gerçekleştiren kehanete dönüşmekte; yaşlılar artık bağımsız bir kişi olmadıklarına inanmaktadır: “Yaşlılar *pasif ve bağımlı rolü* üstlenmelidir...!”. Bu rolün kabullenilmesi ve özsaygının kaybedilmesi, yaşlının hayatında aşama aşama gerçekleşmekte, yaşlıya sürekli çocuk gibi davranılmaktadır. Kişi de bu kalıpyargılara inanmaya başladığında artık “yaşlı gibi” davranmakta, böylece toplumdaki kalıpyargılar sürüp gitmektedir (Nelson, 2016: 417).

Yaş önyargılarının yaşlı ayrımcılığına neden olması *işlevsel yaklaşımda* açıklanmaktadır. M. Synder ve P. Meine (1994) yaşlı yetişkinlere yönelik olumsuz tutumların *benlik koruyucu* işlevinden bahsetmektedir (Boissonnault, 2008: 5; North

ve Fiske, 2013: 39-40). Bu kalıpyargılar genç kişinin “yaşlılığın benliği tehdit eden yönünü” yalanlamasını ve kendi geleceğiyle ilgili kaygıyı azaltmasını sağlamaktadır (“kişinin güçsüzleşeceği ve sonunda öleceği” düşüncesi).

J. Greenberg ve arkadaşlarının (2002) geliştirdikleri *Korku yönetimi teorisinde* ise, kültürün ve dinin dünyaya anlam kattığı vurgulanır. *Yaşlıları ölümle ilişkilendirme* eğilimi nedeniyle, gençler kendilerini yaşlılardan uzaklaştıran yaşlı ayrımcı davranışlar sergilemektedir. Ölümle ilgili düşüncelerimiz *ölüm korkusunu* arttırmakta; dolayısıyla bize ölümlülüğümüzü hatırlatan herşeyden ve herkesten kendimizi uzaklaştırmaktayız. Böylece genç kişi kendisinin de eninde sonunda yaşlanacağı ve öleceği gerçeğini yalanlamakta ve ölüm kaygısını yatıştırmaktadır (Nelson, 2016: 421-422).

A. Martens ve arkadaşları (2004) da insana “kendi ölümlülüğünü” hatırlatması nedeniyle yaşlılara önyargılı yaklaşıldığını ve yaşlı ayrımcı davranışlar sergilendiğini belirtmektedir. *Korku yönetimi teorisine* göre insan korkuyu azaltmaya çalışmakta, hayatı anlamlandırarak güçsüzlük ve ölüm korkusunu aşmaktadır. Yaşlılar da -insana kendi ölümünü hatırlattığından- *psikolojik tehdit* gibi algılanmakta ve yaşlılardan uzaklaşmaktadır. Yani yaşlılığın ölümle ilişkilendirilmesi, yaşlılıkla ilgili önyargılar ve ölüm kaygısı yaşlılara yönelik abartılı tepkilere ve yaşlı ayrımcılığına neden olabilmektedir.

İnsanın hayata bakışı da yaşlılara yönelik davranışları etkilemektedir. Hayata anlam katan değerlerin önemsenmesi, yaşlı ayrımcılığını ve yaşlıların tehdit gibi algılanmasını önleyebilir. Bilgelik ve sağduyulu olma gibi yaşlılığın güçlü yönlerinin öne çıkarılması, yaşlılarla yakın ilişkiler kurulması da yaşlılığa yönelik korkuları azaltabilir. Kısacası yaşlanma ve ölümle ilgili korkularımız yaşlılarla ilişkilerimizi etkilemekte, yaşlılara yönelik olumsuz davranışlara yönelmektedir (Martens, Greenberg, Schimel ve Landau, 2004: 1-3, 7-14).

Modern Toplumda Yaş ve Yaşlı Ayrımcılığının Önlenmesi

Modern toplumda yaş ve yaşlı ayrımcılığıyla mücadele zorunlu hale gelmektedir. Bu konuda toplumsal farkındalık oluşturulması, kuşaklar arası ilişkilerin geliştirilmesi, günlük yaşamda ve medyada yaş ayrımcı dil kullanılmaması, yaşlı haklarının korunması, aktif ve sağlıklı yaşlanmanın desteklenmesi önerilmektedir.

Yaş grupları arasındaki etkileşim ve kuşaklar arası dayanışma sayesinde yaşlılık önyargıları ve yaşlı ayrımcılığı azalabilir. *Yaş eşitlikçi yaklaşıma ve Yaşlı ayrımcılığı karşıtı yaklaşıma* uygun yaşlılık politikaları geliştirilebilir, böylece kurumsal hizmetlerde yaş ve yaşlı ayrımcılığı önlenir. İnsan haklarına, fırsat eşitliğine ve sosyal uyuma yönelik düzenlemeler yapılabilir; üniversitelerle ve gönüllü kuruluşlarla birlikte çalışılabilir (Obe ve Abrams, 2005: 18-19; Abrams ve Swift, 2012: 3-7, 11-12).

Yaş eşitlikçi yaklaşımda yaşlıların ihtiyaçları önemsinmekte ve yaşlı istihdamı desteklenmektedir. Ayrıca yaş eşitlikçi politikalar ve yaşlı hizmetleri geliştirilmeye çalışılır (Baker, 2005: 56-61; Crowley, 2005: 62-67). Fakat toplumdaki bütün yaş gruplarına eşit davranılması gerçekte refah dağılımı ve sosyal güvenlik gibi nedenlerle pek uygulanmamaktadır. Kurumsal uygulamalarda yaşlılar arasında genelleme yapılması da eleştirilmektedir. Çünkü yaşlılar yaşam koşulları, sağlık ve gelir durumu açısından birbirinden farklıdır (McNamara ve Williamson, 2012: 3-8).

Yaş önyargıları, yaş ve yaşlı ayrımcılığı konusunda *toplumsal farkındalık* oluşturulması için; kurum çalışanları ve sağlık personeli bilinçlendirilebilir. Yaşlı ayrımcılığıyla mücadelede sağlık, sosyal hizmet ve sosyal politika uzmanları birlikte çalışabilir. Yaşlıların sağlıkla ilgili ihtiyaçları belirlenebilir, geriatri uygulamaları ve sivil toplum çalışmaları desteklenebilir. Kuşaklar arası etkinliklerle hem aile ve arkadaşlık ilişkileri hem kuşaklar arası ilişkiler geliştirilebilir. Gönüllülere yaşlanma ve yaşlılık eğitimi verilerek, yaşlanma korkusunun azalması ve yaşlılara yönelik olumlu davranışların artması sağlanabilir. Yaşlı ayrımcılığı aslında yaşlı yetişkinlerle birlikte akrabaları, bakıcıları, arkadaşları, işçileri, işverenleri yani neredeyse toplumdaki herkesi etkilemektedir (Nussbaum, vd., 2005: 300-301; McGuire, vd., 2008: 15; Lozon ve Barratt, 2012: 13-14, 18; Nelson, 2016: 417-426).

Benzer şekilde, *Kuşaklar arası eşitlik yaklaşımı* da yaşlı ayrımcılığıyla mücadelede önerilmektedir. Toplumdaki yaşlı ayrımcılığı *doğrudan* veya *dolaylı* şekilde gerçekleşmekte; ancak dolaylı ayrımcılık pek ölçülememektedir, yaşlının rahatsız ve mağdur edilmesi buna örnektir. Yaşlılara *pozitif ayrımcılık* konusu da net değildir, bu konuda uygulama sorunları yaşanmaktadır. İşyerinde -yaşa değil- bireysel performansa dayalı kararlar alınması ise haksızlığa neden olabilir (Baker, 2005: 58-61; Macnicol, 2010: 7).

Kuşaklar arası ilişkilerin, etkileşim ve dayanışmanın artması genelde yaşlılara yönelik olumsuz davranışların ve yaşlı ayrımcılığının azalmasını sağlayabilir. Fakat yaşlı nüfusun artmasıyla birlikte, yaşlılara yönelik önyargıların ve kuşaklar arası çatışmanın da artabileceği belirtilmektedir (Oyama, 2015: 588-590). Kuşaklar arası ilişkilerde, aile ve arkadaşlık ilişkilerinde karşılıklı iletişim çok önemlidir. Yaşlılara karşı önyargılı dil kullanılması ise iletişim sorunlarına neden olmaktadır. Öncelikle eğitim sisteminde *yaş ve yaşlı ayrımcı dil* kullanılmaması sağlanabilir (Nussbaum, vd., 2005: 290-293).

Medyada kullanılan dilin de yaşlılara yönelik davranışları etkilediği bilinmektedir. Oysa yaşlıların ihtiyaçları ve yaşlı ayrımcılığı konusunda medya sektöründe bilinçli davranılabilir. Olumlu yaşlılık algısı ve *iyi yaşlanma* örnekleri desteklenebilir, sağlık hizmetleri ve sosyal hizmetler geliştirilebilir (Crawley, 2005: 13-14). *Başarılı yaşlanma modeli* de yaşlı ayrımcılığına yönelik farkındalık oluşturulmasını, aktif ve başarılı yaşlanma örneklerine dikkat çekilmesini sağlayabilir. Fakat gerçekte yaşlılara yönelik önyargıların başarılı yaşlanmayı engellediği anlaşılmaktadır (Palmore, 2005: 90; Kalıncara, 2011: 190-191; Blain ve Brenchley, 2017: 175-176).

Bazı ülkelerde yaş ve yaşlı ayrımcılığına karşı yasal düzenlemeler bulunmaktadır (Örneğin ABD, İngiltere, Kanada, vb.). Ülkemizde de benzer düzenlemelerle yaşlılar korunabilir ve yaşlı ayrımcılığı önlenabilir; yaşlı hizmetleri ve yaşlı bakım hizmetleri geliştirilebilir. Türkiye’de 2010’da *yaşlılara pozitif ayrımcılık ilkesi* kabul edilmiştir, 2050’de ise %20 yaşlı nüfus olması beklenmektedir. Yaşlı ayrımcılığıyla ilgili sorunlar *insan hakları, yaşlı hakları ve bireysel haklar* açısından ele alınabilir (Ersanlı, 2008: 181-187; Abrams, vd., 2011b: 10; Baran ve Çoban, 2012: 189, 199-202; Çayır, 2012: 7, 11-12; Dülger, 2012: 33, 38, 42-45; Özmete, 2012: 14).

Günümüzdeki bu nüfus yaşlanmasıyla birlikte, yaşlı sağlığı çalışmalarının da önemi artmaktadır. Bireysel sağlık ve kamu sağlığı çalışmalarında genellikle insanların yaşam kalitesinin artırılması, *sağlıklı yaşlanma* ve hastalıklarla mücadele hedeflenir. Fakat bazı tıp uygulamaları, yeni teknolojiler ve biyoetik kararlar tartışılmakta; etik sorunlarla karşılaşılmaktadır (Örneğin genetik teknoloji, doktorun “hasta yaşamının sonu” kararı tartışmaları. Özgüç, 2012: 125-127; Semplici, 2012: 82-90).

Hukuk alanında da bazı biyoetik sorular cevap beklemekte; kök hücre araştırmaları, genetik testler, organ nakli ve organ bağışı gibi konular tartışılmaktadır (Ikebe, 2012: 119-120). Tıp etiğinde insan hakları açısından bireysel özelliklere ve bireysel tercihlere saygı esastır. Zaten *insan hakları ve hasta hakları* günlük yaşamdaki uygulamalara da yansımaktadır; örneğin kurumlarda etik kurullar oluşturulması, hastadan izin ve imza alınması gerekebilir. *Bireysel hakların* korunması ise sadece yaşlıların değil, herkesin beklentisidir (Kutsal, 2005: 44-45; Arda, 2012: 93-101).

Aslında toplumumuzda kültürel değerlerde yaşlıya saygı esastır. Bu konuda eski Türklerde ve Selçuklularda anne babaya saygı, Oğuzlarda büyüklere bağlılık, Osmanlılarda aşevinde yaşlılara hizmet gibi örnekler bilinmektedir (Doğan, 2007: 42-46, 50-55; Bulut, 2012: 408-411). Yani yaşlı ayrımcılığı ve yaşlıların toplumdan dışlanması kültürümüze de toplumsal değerlerimize de ters düşmekte; yaşlıların toplumsal bütünleşmesini engellemektedir. Fakat yine de yaş ve yaşlı ayrımcılığı örneklerine rastlanmakta; özellikle ileri yaştakiler eğitim ve gelir seviyesi açısından dışlanmaktadır (Ceylan, Kurtkapan ve Turan, 2015: 52).

Oysa toplumumuza uygun yaşlılık politikası geliştirilebilir ve yaşlı ayrımcılığı önlenabilir. Aktif ve sağlıklı yaşlanma, kuşaklar arası dayanışma desteklenebilir. Yaşlılık ve yaşlı sorunları konusunda toplumsal farkındalık oluşturulabilir; gönüllülere eğitim, danışmanlık ve sosyal destek hizmetleri verilebilir (Akdemir, Görgülü ve Çınar, 2008: 73-74; Onur, 2011: 357; Baran ve Çoban, 2012: 194-196, 201-202).

Modern Toplumda Yaşlıya Yönelik şiddet ve İstismar

şiddet -malesef ki- her dönemde ve her toplumda karşılaşılan bir olgudur. Yaşlılar *bedensel ve ruhsal şiddete* maruz kalmaktadır (Tufan, 2011: 10, 35-38). *Yaşlı istismarı* yaşlının sağlık ve iyilik halini tehdit eden, ona zarar veren her türlü davranışı kapsamaktadır. Yaşlının ihtiyaçlarının karşılanmaması ise *yaşlı ihmaldir; aktif ve pasif ihmal* olabilir. Bazen de yaşlı kişi kendi kendini ihmal eder; yeterince beslenmez ve bireysel hijyeni önemsemez. Yaşlıya yönelik şiddet, ihmal ve istismar genelde aile üyeleri veya bakıcılar tarafından gerçeleştirilmektedir (Kırdı, Can, Karaduman ve Bayramlar, 2007: 97-99; Özcebe, 2007: 131-132; Canatan, 2012: 384-385).

Yaşlı istismarı bireysel veya toplumsal olabilir; yaşlılık politikasında ve yaşlı hizmetlerinde yetersizlik görülebilir. Yaşlılar *fiziksel, cinsel, psikososyal ve duygusal*

istismarla karşılaşabilir; yaşlıya şiddet ve güç kullanma, yaşlıyı üzme, taciz ve tehdit etme, sosyal dışlama, vb. bunlar arasındadır. Yaşlının *ekonomik istismarına ve hak istismarına* da rastlanmaktadır. Yaşlının kendi evinden çıkarılması, maddi haklarının, parasının ve eşyasının rızası olmadan kullanılması, hırsızlık ve dolandırıcılık gibi örneklerle karşılaşmaktadır.

Toplumdaki yaşlı istismarının ve ihmalinin *ailesel, kültürel ve kurumsal nedenleri; bakım verenlerle ve yaşlı kişiyle ilgili nedenleri* olabilir. Toplumdaki yaşlılıkla ilgili değerler, ailede şiddet öyküsü, bakıma muhtaç yaşlı, kurum personelinin yetersizliği, ekonomik sorunlar ve sağlık sorunları bu nedenler arasındadır. Yaşlı kişi evinde, huzurevinde veya bakımevinde istismara uğrayabilir. Sağlık ve sosyal hizmet kurumlarında da yaşlının fiziksel ve psikolojik istismarıyla karşılaşmakta, yaşlı kişi zarar görmektedir. Oysa yaşlı istismarı ve ihmali önenebilir (Akdemir, vd., 2008: 69-74; Duyan, 2008: 151-154; Kurt, Beyaztaş ve Erkol, 2010: 35-39; Özmete, 2012: 13-14).

Yaşlının ihmal ve istismarında bazı *risk faktörleri* bulunmaktadır, bunların bilinmesi yaşlılara yönelik olumsuz davranışların önlenmesini kolaylaştırabilir: Yaşlının toplumsal yaşamdan kopması, istismarcının ve yaşlının birbirine bağımlılığı, yaşlıya bakanın psikolojik ve ekonomik sorunları, aile içi stres ve sorunlar, öğrenilmiş şiddet ve çaresizlik, çocuksuz yaşlılar, yalnız veya huzurevinde yaşayan yaşlılar, bağımlı veya engelli yaşlılar, ileri yaşta kişiler, sosyal güvenliği olmayan yaşlılar, Alzheimer ve demans hastaları, vb. (Kutsal, 2005: 41; Duyan, 2008: 162-164; Kalıncara, 2011: 135-138, 145-150; Berk, 2014: 492-493).

Yaşlıya yönelik şiddet çeşitli teorilerle açıklanmaya çalışılmıştır. F. Schulz-Nieswandt'un geliştirdiği (2006) *Yaşam durumu teorisinde* yaşlının bireysel birikimi ve çevresel koşullar önemsendir. Yaşlının bilişsel, ekonomik ve sosyal yeterliği; yaşlının yaşadığı konut ve çevre dikkate alınır. E. G. Bormann ve arkadaşları tarafından geliştirilen (1971) *İletişim teorisinde* de yaşlı kişi ve çevresindeki insanlar arasındaki karşılıklı iletişim vurgulanır. Kişiler arası ilişkilerdeki sorunlar ve anlaşmazlıklar ise şiddete neden olabilir (Tufan, 2011: 29-35).

Şiddet teorileri *yapısal, kültürel, etkileşimsel ve psikososyal teoriler* şeklinde sınıflandırılabilir. Şiddet kuşaktan kuşağa aktarılmakta; ailede şiddetin rol model alınması, şiddet içerikli filmler, öfke ve stresle baş edememe, bakım rolünü

benimsememe gibi durumlar şiddetin sürmesini kolaylaştırmaktadır. Yaşlıya yönelik şiddetle daha çok ileri yaşlarda karşılaşılmakta, şiddete karşı tavır ise kişiye göre değişmektedir (Kalınkara, 2011: 138-139). Yaşlı kişi şiddete ve istismara karşı *rasyonelleştirme, bilinçaltına itme ve inkar etme* gibi savunma mekanizmalarına başvurmakta; *eylemsel, bilinçsel veya duygusal tepki* göstermektedir. Şiddeti kimseye söylememe, odaya kapanma, ağlama, kendini suçlama, bakımevine gönderilmekten korkma, yardımı reddetme ve durumu kabullenme gibi tepkilerle karşılaşılabilir (Tufan, 2003: 110-112; 2011: 14, 26, 54-55, 66-70).

Yaşlı istismarı da bazı teorilerle açıklanmakta, istismarın bireysel veya toplumsal boyutu ele alınmaktadır. *Durumsal modelde* aile içi şiddet ve yaşlı bakıcısının özellikleri; *Psikopatoloji modelinde* zihinsel ve duygusal açıdan sorunlu istismarcının veya yaşlının sosyal ve ekonomik koşulları önemsenir. *Ekolojik modelde* de yaşlı istismarının bireysel, kişiler arası ve toplumsal nedenleri araştırılmaktadır.

Sosyal alışveriş teorisinde ailede istismar, bağımlı yaşlı ve istismar olayı üzerinde durulmaktadır. *Sembolik etkileşim teorisinde* şiddetin anlamı, yaşlı ve bakıcısı arasındaki etkileşim süreci araştırılır. *Sosyal öğrenme teorisinde* de eş istismarı, çocuklukta yaşanan ihmal ve istismar önemsenmektedir. *Feminist teoride* yaşlı ve başkaları arasındaki güç dengesizliği ve ailedeki ataerkillik; *Politik ekonomi teorisinde* ise yaşlıların toplumdaki uzaklaşması, emeklilik ve yaşlı yoksulluğu gibi konular vurgulanmaktadır (Duyan, 2008: 155-160, 165-166).

İ. Tufan'ın (2011) Türkiye'de Yaşlılara Şiddet Araştırması'na göre; yaşlılar ihmal, suistimal ve şiddete maruz kalmaktadır. Yaşlıya yönelik şiddet konusunun pek gündeme gelmemesi ise yaşlı sorunlarının çözümünü engelleyebilir. 2009 Türkiye Geroatlas Araştırması'na göre de, ülkemizde 200.000 civarında yaşlı kişi şiddet, ihmal ve suistimal kurbanıdır. Fakat aileler suçlanma korkusundan, yaşlılar da başkasına bağımlı olduklarından gerçeği gizlemekte; çevreye "Herşey yolunda!" imajı verilmektedir. Çevredeki kişiler ve komşular da şiddetten haberdar olsalar da, bu durum resmi kurumlara pek bildirilmemektedir. Oysa yaşlıya yönelik şiddetin çevreden gizlenmesi önlenemez (Tufan, 2003: 110-118; 2011: 10-13, 19, 26-27, 50-55).

Yani -başkası tarafından görülmez ve rapor edilmezse- yaşlı istismarı sürmektedir. Çünkü yaşlı kişi bu durumdan utanmakta ve başkalarıyla sosyal ilişkilerini kesmektedir (Kalınkara, 2011: 147). Yaşlıyı istismar eden kişi genellikle aile üyelerinden biri yani yaşlının eşi, çocukları, vb. olduğundan; yaşlı kişi istismarcıyı korumak istemekte, kimden ve nereden yardım isteyeceğini bilememektedir (Berk, 2014: 493). Dolayısıyla bu yaşlı kişi durumu kimseye bildirmemekte, ailenin ve akrabaların istismarı gizli kalmaktadır. Oysa etraftaki kişilerin ve sağlık personelinin dikkatiyle, yaşlı ihmal ve istismarı önlenabilir; yaşlıda görülen içekapanıklık, yetersiz beslenme, eziklik ve morarma aslında istismar belirtisi olabilir (Akdemir, vd., 2008: 72-74).

T. D. Nelson (2016) *yaş ve yaşlı ayrımcılığının*, yaşlılara yönelik olumsuz tutum ve davranışların; aslında gençleri toplumdaki yaşlı kişileri ihmal ve istismar etmeye yönelttiğinden bahsetmektedir. Yaşlılar istismar edilmekte ancak bu durum pek rapor edilmemekte veya gizlenmektedir (Örneğin bakıcı ihmal, şiddet, dolandırıcılık, vb.). Doktorların *eş istismarı ve çocuk istismarı* gibi bazı ev içi şiddet şekillerine alışkın olmasının ancak *yaşlı istismarı* konusunda yeterince bilgi olmamasının bunda etkili olabileceği belirtilmektedir. Modern toplumlarda yaşlı istismarı ve yaşlılara yönelik kötü davranışlar artmakta, yaşlı istismarını önlemeye yönelik çalışmalara ve koruma modellerine ihtiyaç duyulmaktadır (Örneğin ABD, Japonya. Nelson, 2016: 420).

Dolayısıyla yaşlı istismarını önleme modelleri geliştirilmiştir: *Eş istismarı modeli, Destekleyici model ve Yetişkin koruma modeli*. Yaşlı kişinin ihmal ve istismarını önlemek için *genel, sosyal, ailevi ve yasal önlemler* alınabilir; örneğin yaşlının şiddet geçmişi olan biriyle birlikte yaşaması engellenebilir. Yaşlının sosyal ilişkilerini, arkadaşlarıyla ve komşularıyla ilişkilerini sürdürmesi sağlanabilir. Yaşlılar, yaşlıya bakanlar, yaşlılarla ilgili kurumlarda çalışanlar ve güvenlik görevlileri eğitilebilir. Suç unsuru olan istismar ve ihmalin bilinmesi, olayı ilgililere bildirme zorunluluğu getirilmesi de yaşlı istismarını azaltabilir. Fakat sosyal politika ve hizmetlerdeki eksiklikler nedeniyle yaşlıların istismarı sürmektedir. Yaşlılara yönelik politika ve hizmetlerin *insan haklarına ve yaşlı haklarına* uygun olması beklenmektedir (Kalınkara, 2011: 150-154). Yani hem yaşlı haklarının korunması hem yaşlıya yönelik şiddet, ihmal ve istismarın önlenmesi için yasal önlem ihtiyacı

ortadadır. Mesleki eğitim çalışmaları da yapılabilir; şiddet ve istismar konusunda konferans ve seminerler düzenlenebilir (Kırdı, vd., 2007: 99-101).

Ayrıca yaşlı kişiye ve istismarcıya *duygusal, ekonomik ve sosyal destek hizmetleri* sunulabilir. Yaşlı hizmetleri, danışmanlık ve geçici bakım hizmetleri geliştirilebilir. Bu istismarın önlenmesinde *bütüncül yaklaşım ve başarılı yaşlanma* önerilmektedir. Yaşlı istismarı ve şiddet konusunda toplumsal bilincin ve duyarlılığın artması da önemlidir. Yaşlılarla ilgili *olumsuz yaklaşım* ise toplumdaki yaşlı istismarını arttırabilir (Duyan, 2008: 151-152, 168-169).

Modern Toplumda Yaşlılık Dönemi ve Emeklilik

David J. Ekerdt (2006) *emeklilik* kurumunun sanayileşmeyle ortaya çıktığını belirtmektedir. Sanayileşme dönemindeki çalışkanlık ve kendi ayakları üzerinde durmayı gösteren *iş ahlakı* gibi, emeklilik döneminde de *çalışma ahlakından* yani bir şeylerle meşgul olmanın öneminden bahsedilmektedir. Modern toplumda emeklilik kurumuyla birlikte ekonomik düzenlemeler yapılmış; gençlere iş ve istihdam güvencesi, yaşlılara sabit gelir güvencesi ve sosyal güvenlik sağlayan sistemler geliştirilmiştir. Böylece insan hayatında emeklilik dönemi ortaya çıkmış ve emeklilikteki zamanın nasıl geçirileceği sorgulanmıştır.

Emekliliğin ve serbest zamanın -aktifliği gösteren- çalışma ahlakıyla meşrulaştırıldığı ve saygınlık kazandığı öne sürülmektedir. Emeklilikte kişinin toplumsal rol ve konumu değişmekte, *yeniden toplumsallaşma* gerçekleşmektedir. Dolayısıyla serbest zamanın değerlendirilmesi ve emekliliğe hazırlık önem kazanmaktadır. Emeklilik yaşı gelenlere “Emekli olunca ne yapacaksın?” diye sorulmakta; “Yapacak çok işim var!” demesi ve emeklilik döneminde aktif olması beklenmektedir.

Yani *normatif yaşlanma* denen ve toplumsal açıdan onaylanan bir emekli yaşam şekline bahsedilmekte; bu da *çalışma ahlakını ve aktif yaşamı* gerektirmektedir. Böylece insanlar gençlikte yapmak isteyip de yapamadıkları şeyleri yapmaya fırsat bulmakta ve yaşlılık döneminde bazı etkinlikleri gerçekleştirmeyi planlamaktadır. Örneğin hobi etkinlikleriyle uğraşmak, gönüllü çalışmalara ve sosyal etkinliklere katılmak, yarım günlük işlerde çalışmak; çocuklar, torunlar, akrabalar ve arkadaşlarla vakit geçirmek planlanmaktadır. Medyada, reklamlarda, pazarlama

sektöründe, yaşlılara yönelik ürün ve hizmetlerde de emeklilik döneminde aktif yaşamın önemi vurgulanmaktadır.

Yaşlılık dönemindeki serbest zamanın aktif geçirilmesi, aslında insanları yaşlanmaya karşı korumaktadır. Çünkü böylece insanlar -örneğin genç yaşlılar- orta yaştakine benzer bir yaşam sürmekte; birşeylerle uğraşmaya, çalışmaya, üretmeye ve aktif yaşama devam etmektedir. Bu çalışma ahlakı serbest zamanı planlamayı da sağlamaktadır. Bu durumda yaşlı kişi dinlenerek veya uyuyarak geçireceği zamanı da planlamakta, kendini huzurlu hissetmektedir. Örneğin sabah koşusuna çıkan veya torununa bakan yaşlı kişi, öğleden sonrasını dinlenmeye ayırmaktadır. Ayrıca bu çalışma ahlakının emekliliği veya yaşlılığı toplumsal değerlere uygun hale getirdiği ve sosyal bütünleşme sağladığı da vurgulanmaktadır.

Normatif yaşlanma yaklaşımına göre, emekliliğin en önemli avantajı insanın istediğini yapma özgürlüğü kazanması ve hayattan zevk almasıdır. Medyadaki emekli ama *aktif ve dinç yaşlı* imajı popülerleşmekte; çeşitli etkinliklere zaman ayıran ünlülere dikkat çekilmektedir. Örneğin reklamlarda enerjik ve *hayat dolu yaşlı* imajı, turizm sektöründe yaşlılara yönelik düzenlemeler görülmektedir. Aktif ve sağlıklı yaşlanma birbirini tamamlamakta, böylece serbest zamanın iyi geçirilmesi de mümkün olmaktadır.

Yani çalışma ahlakının yaşlıların motivasyonunu ve yaşam kalitesini arttırdığı, sağlıksız ve hareketsiz yaşamdan uzaklaştırdığı, yaşlılara ideallerini gerçekleştirme ve aktif yaşam imkanı sunduğu söylenebilir. Böylece yaşlılar toplumdaki yeni rollerine ve emekliliğe uyum sağlamakta, *yaşlılık toplumsallaşması* gerçekleşmekte ve sosyal bütünleşme sağlanmaktadır (Ekerdt, 2006: 253-260).

Öte yandan S. O'Connor ve L. Dowds'a (2003) göre; emekliliği yaklaşanlara, emeklilik yaşını geçenlere ve yaşlılara ekonomi sektöründe pek olumlu yaklaşılmamaktadır. Yaşlıların deneyimlerinin pek önemsenmediği ve maddi sorunları olan yaşlılara kötü davranıldığı da söylenebilir; örneğin ev sahibi yaşlılara ve kiracı yaşlılara birbirinden farklı davranılmaktadır. *Zorunlu emeklilik* artık yaşlılara yönelik haksızlık olarak görülmekte, *sabit emeklilik yaşı* eleştirilmekte, emeklilik yaşının her sektörde farklı olabileceği belirtilmektedir. Bazı kişiler *aşamalı emeklilik* süreci geçirmekte; önce tam günlük işten yarım günlük işe geçmekte, bir süre böyle çalışıp sonra emekli olmaktadır (O'Connor ve Dowds, 2005: 17-27, 31).

Çalışmaya devam eden yaşlıların iş performansının gayet iyi olduğu, zorunlu emekliliğin ise dinç bir kişinin çalışma hakkını elinden aldığı belirtilmektedir. Oysa emeklilik yaşı tercihi olabilir ve tercihe göre prim ödenebilir. Ayrıca *emekliliğe hazırlık* programları, emeklilik öncesi ve sonrası eğitim programları düzenlenebilir (Erçil, 2012: 181-185; Berk, 2014: 494-495, 499). *Hayat boyu öğrenme yaklaşımı* bu konuda dikkat çekmekte; meslek içi eğitim, sürekli eğitim, yetişkin ve yaşlı eğitimi önem kazanmaktadır. Ülkemizde yetişkin eğitimine yönelik çalışmalar yapılmakta, eğitici ve kültürel kurslar açılmaktadır. Ancak yaşlıların bu etkinlik ve kurslara katılımı çok sınırlıdır (Kırdı, vd., 2007: 44-49).

Aslında dünyadaki nüfus yaşlanması nedeniyle ekonomik tedbirlere başvurulmakta; *sağlıklı, bağımsız, aktif ve üretken yaşlılık* hedeflenmektedir. AB ülkelerinde işgücüne katılım artırılmakta ve emeklilik geciktirilmekte, Japonya'da yaşlılar robotlarla beraber çalışmaktadır. (Dülger, 2012: 37-41, 45; Özdemir, 2012: 117-119; Özmete, 2012: 14; Taluğ, 2012: 9-10).

Yani modern toplumlarda yaşlı istihdamının sürdürülmesine, yaşlılıkta ekonomik bağımlılığın ve gelir kaybının azaltılmasına, yaşlı ayrımcılığının önlenmesine çalışılmaktadır. *Esnek çalışma modeli* uygulaması, yaşlılara evde çalışma imkanı sunulması ve yaşlıların çalışma koşullarının iyileştirilmesi hedeflenmektedir (Ceylan, Ayar ve Günel, 2015: 75-77). Türkiye'de de hem nüfus hem işgücü yaşlanmakta; fakat yaşlıların çoğu çalışmamakta ve emekli maaşıyla geçinmektedir (Şentürk, 2015: 294-299).

Yaşlı sayısındaki artış sosyal güvenlik, emeklilik ve sağlık sistemlerini de etkilemekte; emekli sayısı artarken, emeklilik sigortasına aidat ödeyen kişi sayısı azalmaktadır. Sosyal güvenlik sistemi yetersiz kalmakta ve sosyal yardımlara ihtiyaç duyulmaktadır. Yaşlılık aylığı da yetersizdir ve *yaşlı yoksulluğu* görülmektedir (Tufan, 2007a: 27-29, 55-56, 63-66, 79-80, 92-95; Kumaz ve Yavuzkanat, 2012: 123-134).

Ülkemizdeki nüfus yaşlanmasının sonuçlarına yönelik ekonomik tedbirler alınması beklenmektedir. İş dünyasında meslek içi eğitim, yetişkin ve yaşlı eğitimi, yaşlı istihdamı, esnek çalışma ve evde çalışma desteklenebilir; çeşitli sektörlerdeki ve hizmetlerdeki yaş sınırları kaldırılabilir. Sağlıklı ve dinç yaşlıların çalışmaya devam etmesi genelde yaşlının yaşam koşullarının iyileşmesini, emeklilikte karşılaşılan psikososyal sorunların ve sağlık sorunlarının azalmasını sağlayabilir. Sonuçta

toplumdaki *olumsuz yaşlı* imajı değişebilir; yaşlılara yönelik önyargılar, yaş ve yaşlı ayrımcılığı azalabilir.

Modern Toplumda Yaşlılara Yönelik Sektörler

İnsanlar yetişkin yaşam şeklini ve alışkanlıklarını yaşlılıkta da sürdürmek istemekte; dolayısıyla yaşlıların ihtiyaçlarına ve beklentilerine yönelik yeni ürünlerin ve sektörlerin geliştirilmesi zorunlu hale gelmektedir. Modern toplumda yaşlılık iş hayatından emeklilik hayatına geçiş gibi görülmektedir. Bu da hem gelirden azalma hem harcama şeklinin ve sosyal yaşamın değişmesi anlamına gelmektedir. Üstelik yaşlıya “sabit gelire yaşamak zorunda kaldığı ve gençler gibi alışveriş yapamayacağı” önyargısıyla yaklaşmaktadır. Yaşlıların çoğunun gelirinin azaldığı bilinmektedir, fakat alışveriş ihtiyacı da ortadadır.

Aslında alışveriş yerlerindeki basit düzenlemelerle yaşlıların ihtiyaçlarını karşılamak mümkündür. Örneğin yiyecek içecek ürünlerinin satıldığı yerlerde - yaşlıların taleplerine yönelik- küçük paket ve menüler hazırlanabilir. Giyim mağazalarında yaşlılara uygun kıyafet çeşitliliği sağlanabilir. Modern teknolojiden yararlanılabilir, yaşlılara güvenli alışveriş ve internetten alışveriş imkanı sunulabilir. Günlük yaşamda ve alışverişte yaşlı ayrımcılığı yapılmaması, yaşlı müşterilere karşı önyargılı ve olumsuz davranışlardan kaçınılması da önemlidir (Bytheway, vd., 2007: 23-29, 91).

Günümüzde dünyada yaşlı nüfusun artması yeni bir tüketici grubu ortaya çıkarmıştır. Özellikle 60+ yaşta sağlıklı, zamanı ve parası bol *yeni yaşlılar* dikkat çekicidir. Bu *yaşlı tüketiciler* için bazı sektörlerde yeni fırsatlar oluşabilir: Mali sektör (alışveriş); sağlık (sağlık bakım tesisleri, egzersiz aletleri), konut (küçük, tek katlı, konforlu evler), medya (aktif yaşlılar hakkında programlar), ulaşım (yaşlılara özel araçlar) ve eğlence sektörü (serbest zaman etkinlikleri), vb. (Babaoğul, 2007: 139-142).

Öte yandan yaşlıların ihtiyaçları birbirinden çok farklı olabilir; 65+ yaşta bir kişiyle 85+ yaşta bir kişinin ihtiyaçları veya yaşlı sağlığıyla ilgili ihtiyaçlar birbirinden çok farklıdır (Lozon ve Barratt, 2012: 13-14). Dolayısıyla yetişkinlere ve yaşlılara hizmet veren sektörlerin zamanla gelişmesi beklenmektedir. Özellikle turizm sektörü, yaşlı evleri, yaşlılara yönelik ürünler, tıbbi malzeme ve cihazlar, yemek ve yardım

hizmetleri; yaşlı bakım, eğitim ve serbest zaman hizmetleri bu konuda dikkat çeken örneklerdir (Tufan, 2007a: 125-129, 156-161).

Günümüzde *yaşlılara yönelik ürünlerde* de çeşitlilik görülmektedir; kitap ve dergiler, bilgisayar programları, doğal beslenme ve bakım ürünleri bunlar arasındadır. Yaşlılara yönelik *yeni meslek alanları* da gelişmektedir; yaşlı hemşireliği, sosyal hizmetler yaşlılık uzmanı, aile ve yaşlı danışmanlığı, vb. mesleklerden bahsedilebilir. Ayrıca çeşitli kurumlarda yaşlılara özel birimler oluşturulabilir. Yaşlılara e-bakım hizmetleri, uzaktan hasta ve yaşlı denetim hizmetleri geliştirilebilir. Alışverişte yaşlılara kolaylık getiren düzenlemeler yapılabilir; mağazalarda yaşlılara özel bölüm ve raflar, ödeme kasaları hazırlanabilir; yaşlılara ulaşım ve servis hizmeti sunulabilir (Dülger, 2012: 39-41, 45).

Yani yaşlı nüfusun artmasıyla birlikte, yaşlıların ihtiyaçları ve beklentileri de önem kazanmaktadır. Ancak yaşlılar alışveriş yaparken çeşitli sorunlarla karşılaşmaktadır. Örneğin yaşlıya uygun giysi bulunamamakta veya mağazadaki personel yaşlıya saygılı davranmamaktadır (Cerit, 2000: 1-2). Yaşlı tüketicilerin sorunları çözüm beklemektedir. Özellikle *tüketici haklarının* bilinmesi hayatı kolaylaştırabilir. Alışverişte fatura alınması ve para üstünün kontrolü gibi basit tedbirlerle yaşlının haksızlığa uğraması önlenir. Şikayet bildirimini de yaşlının hakkının korunmasını sağlar; alınan malı değiştirme, tamir ve iade hakkı gibi konularda bilgilendirici yayınlar faydalı olabilir (Babaoğul, 2007: 141-147).

Sonuçta yaşlıların hayatını kolaylaştıracak düzenlemelere ihtiyaç vardır. Yaşlı sorunlarının çözümünde üniversiteler, gönüllüler, sivil toplum kuruluşları ve belediyeler birlikte çalışabilir. Konut sektöründe ev alım satım ve kiralama yaşlılara öncelik verilebilir, konutlarda yaşlı ihtiyaçlarına yönelik tasarımlar yapılabilir. Örneğin akıllı ev tasarımları, evlerde özel güvenlik ve çağrı sistemleri, odalarda acil durum butonları, ev içinde yürümeyi ve spor yapmayı kolaylaştıracak düzenekler, ergonomik mobilyalar, vb. yapılabilir.

Alışveriş merkezlerinde ve marketlerde yaşlı tüketicilere eve teslim imkanı, faturalarda otomatik ödeme kolaylığı, vb. sağlanabilir. Giyim ve ayakkabı mağazalarında sağlıklı yaşama yönelik, yaşlılara uygun tasarım ve ürünler sergilenir. Sağlık hizmetleri, evde sağlık ve evde bakım hizmetleri geliştirilebilir. Yaşlılara eve yemek servisi, ev işleri ve temizlik hizmetleri gibi uygulamalar

gerçekleştirilebilir. Kısacası yaşlıların günlük yaşamdaki sorunlarına pratik çözümler üretilebilir ve yaşlıların yaşam memnuniyeti artabilir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Modern toplumdaki yaşlılık imajı pek olumlu görünmemektedir. Özellikle günlük yaşamda, medyada, işyerinde yaş ve yaşlı ayrımcılığıyla karşılaşmakta; yaşlılarla ilgili önyargılar bunu desteklemektedir. Oysa serbest zamanın iyi değerlendirilmesi, yaşlı eğitiminin, aktif ve sağlıklı yaşlanmanın desteklenmesi genelde yaşlılığa uyumu ve sosyal bütünleşmeyi arttırabilir, yaşlıların sosyal dışlanmasını ve yaşlı ayrımcılığını önleyebilir. Yaşlı istihdamının sürdürülmesi ve yaşlılara evde çalışma imkanı sunulması; esnek emeklilik, aşamalı emeklilik ve isteğe bağlı emeklilik gibi uygulamalar yaşlıların yaşam koşullarının iyileşmesini ve yaşam kalitesinin artmasını sağlayabilir. Yaşlı hizmetlerinin ve sosyal hizmetlerin geliştirilmesi, yaşlılara yönelik sektörlerin desteklenmesi de önemlidir. Yaş ve yaşlı ayrımcılığı konusunda toplumsal farkındalık oluşturulması, yaşlıya yönelik şiddet ve istismarı önleyici yasal düzenlemeler yapılması; eğitim ve sağlık sektöründe, işyerinde, medyada, kişiler arası iletişimde yaş ayrımcı dil kullanılmaktan kaçınılması da yaşlılara yönelik olumsuz davranışların önlenmesinde etkili olabilir

KAYNAKÇA

- Abrams, D., Russell, P. S., Vauclair, C. & Swift, H. J. (2011a). Ageism in Europe: Findings from the European social survey. 1-126 (Ray, S. & Robinson, N. Ed. 2011, Age UK improving later life, A report from EURAGE, European Research Group on Attitudes to Age).
- Abrams, D., Russell, P. S., Vauclair, C. & Swift, H. J. (2011b). Snapshot of ageism in the UK and across Europe. *Age UK*, March 2011, 1-12, EURAGE, University of Kent.
- Abrams, D. & Swift, H. J. (2012). Experiences and expressions of ageism: Topline results for the UK from round 4 of the European social survey. *ESS Country Specific Topline Results-2*, 2012, 1-13, Center for Comparative Social Surveys, London.
- Ageing Workforce, (2009). A literature review of the forms of age discrimination: An economic perspective. *Workforce 2020*, 1-60, New Zeland Government, Department of Labour, New Zeland.
- Akdemir, N., Görgülü, Ü. & Çınar, F. İ. (2008). Yaşlı istismarı ve ihmali. *Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Dergisi*, 2008, 68-75, Ankara.
- Arda, B. (2012). Etik kurullar ve demokratik kültürdeki yerleri. 93-104 (12-13 Nisan 2012, Sosyal Dönüşüm, Biyoetik ve Kamu Politikaları Konferansı, BM Eğitim Bilim ve Kültür Kurumu Türkiye Milli Komisyonu, Ankara).
- Babaoğul, M. (2007). Yaşlı tüketiciler pazarı ve taraflara öneriler. *Yaşlılıkta Kaliteli Yaşam*, Hacettepe Ü. GEBAM, Halk Eğitimi Etkinlikleri, B.22, 138-147, Ankara.

- Baker, R. (2005). The status of age equality and non-discrimination in the EU. 56-61 (McGivern, Y. Ed. 2005, From ageism to age equality: Addressing the challenges. Conference Proceedings, Report No.86, The Equality Authority, Health Service Executive, National Council on Ageing-Older People).
- Baran, A. G. & Çoban, S. (2012). Kuramsal açıdan kuşaklar arası dayanışma: Yaşlı-geç ilişkileri. 189-204 (Metin, A., Özmete, E. vd. Der. 2012, Ankara Üniversitesi Yaşlılık Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi YAŞAM, Ankara).
- Barnett, R. C. (2005). Ageism and sexism in the workplace. 25-30 (Generations, Ageism in the new millennium, *Fall 2005*, American Society on Aging).
- Bengtson, V. L. & Oyama, P. S. (2015). Kuşaklar arası dayanışma: Ekonomik ve toplumsal bağların güçlendirilmesi. (H. G. Müftüler, çev.). *Toplum Bilimleri Dergisi*, Ocak-Haziran 2015, 9(17), 577-594.
- Berk, L. E. (2014). Emotional and social development in late adulthood. 473-499 (Berk, L. E. Development through the lifespan. 2014, Part.9, Chapter.18, 6th Edition, London: Pearson).
- Bilton, T., Bonnett, K., Jones, P. vd. (2008). Sosyoloji. (K. İnal, çev. Ed.). Ankara: Siyasal.
- Blain, B. E. & Brenchley, K. J. M. (2017). Understanding age stereotypes and ageism. 175-187 (Blain, B. E. & Brenchley, K. J. M., Understanding the psychology of diversity. 2017, Chapter.9, 3rd Edition, Sage Publications).
- Boissonnault, P. (2008). Look out! Here come the boomers: Ageism and the apocalyptic demographic. *Transformative Dialogues: Teaching & Learning Journal*, March 2008, 1(3), 1-9.

- Bulut, M. (2012). Kültürel bağlamda yetişkinlik ve yaşlılık. 391-416 (Bacanlı, H. & Terzi, Ş. I. Ed. 2012, Yetişkinlik ve yaşlılık: Gelişimi ve psikolojisi. B.3/10, İstanbul: Açılım).
- Bytheway, B., Ward, R., Holland, C. & Peace, S. (2007). Too old: Older people's accounts of discrimination, exclusion and rejection. 1-96 (A report from the research on age discrimination project (ROAD) to help the aged, Faculty of Health and Social Care, The Open University, London).
- Canatan, A. (2012). Yaşlılar ve toplum. 355-390 (Bacanlı, H. & Terzi, Ş. I. Ed. 2012, B.3/9, İstanbul: Açılım).
- Cerit, G. (2000). Yaşlıların satın alma sırasında karşılaştıkları sorunlar ve beklentilerinin incelenmesi. Bilim Uzmanlığı Tezi, Hacettepe Ü. Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ev Ekonomisi ABD, Ev Ekonomisi ve Aile Ekonomisi, Ankara.
- Ceylan, H., Kurtkapan, H. & Turan, B. (2015). Literatür: Türkiye'de yaşlıların yaşam durumları. 35-60 (Şentürk, M. & Ceylan, H. Ed. 2015, İstanbul'da yaşlanmak: İstanbul'da yaşlıların mevcut durumu araştırması. İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Araştırma Merkezi & İstanbul Kalkınma Ajansı, İstanbul: Açılım).
- Ceylan, H., Ayar, M. & Günel, Z. (2015). Küresel ve yerel perspektiften yaşlılara yönelik sosyal politikalar ve uygulamalar. 61-106 (Şentürk, M. & Ceylan, H. Ed. 2015, İstanbul: Açılım).
- Cousins, S. O. (2005). Overcoming ageism in active living. 3-22 (ALCOA, *Active Living Coalition for Older Adults*, February 2005, Report, Health Canada and The Public Health Agency of Canada, Canada).

- Crawley, L. (2005). What is ageism?. 12-15 (McGivern, Y. Ed. 2005, From ageism to age equality: Addressing the challenges. Conference Proceedings, Report No.86, National Council on Ageing and Older People, Dublin).
- Crowley, N. (2005). Implementing equality for older people. 62-68 (McGivern, Y. Ed. 2005, From ageism to age equality: Addressing the challenges. Conference Proceedings, Report No.86, Dublin).
- Çayır, K. (2012). Yaşlılık, yaşa dayalı ayrımcılık. 1-13 (Çayır, K. & Ceyhan, M. A. Der. 2012, Çok boyutlu yaklaşımlar. İstanbul: Bilgi).
- Demez, G. (2012). Gençlik ideali: Anti-aging uygulamaları ve değişen yaşlılık algılarının medyada temsili. *ETHOS: Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar*, Ocak 2012, 5(1), 94-120.
- Doğan, C. (2007). Türkiye’de yaşlılık ve huzurevi olgusu. 33-67 (Bayraktar, M. F. Ed. 2007, Yaşlılık dönemi ve problemleri. İstanbul: Ensar).
- Duyan, G. Ç. (2008). Yaşlı istismarı. 151-172 (Ersanlı, K. & Kalkan, M. Ed. 2008, Psikolojik, sosyal ve bedensel açıdan yaşlılık. B.7, Ankara: Pegem).
- Dülger, İ. (2012). Dünyada ve Türkiye’de yaşlılığın değişen görünümü, değişen politikaları ve aktif yaşlanma kavramı. 31-49 (Metin, A., Özmete, E. vd. Der. 2012, Ankara Ü. YAŞAM, Ankara).
- Ekerdt, D. J. (2006). The busy ethic: Moral continuity between work and retirement. 253-261 (Moody, H. R. Ed. 2006, Aging concepts and controversies. Reading: 27, 5th Edition, USA: Pine Forge).
- Erçil, İ. K. (2012). Yaşlılıkta ikinci kariyer: Yaşlılık ekonomik bir sektör mü?. 181-186 (Metin, A., Özmete, E. vd. Der. 2012, Ankara Ü. YAŞAM, Ankara).

- Ersanlı, K. & Kalkan, M. (Ed.) (2008). Psikolojik, sosyal ve bedensel açıdan yaşlılık. Ankara: Pegem.
- Ersanlı, E. (2008). Yaşlıya bakım hizmetleri. 173-189 (Ersanlı, K. & Kalkan, M. Ed. 2008, B.8, Ankara: Pegem).
- Giddens, A. (2005). *Sosyoloji*. (C. Güzel, çev.). Genişletilmiş Baskı, Ankara: Ayraç.
- Gullette, M. M. (2013). *Kültürle yaşlanmak*. (I. Yıldız, çev.). İstanbul: Babil.
- Ikebe, O. (2012). Bölgede kamu biyoetik politikalarının oluşturulmasında UNESCO çalışmaları. 119-123 (12-13 Nisan 2012, Sosyal Dönüşüm Biyoetik ve Kamu Politikaları Konferansı, BM Eğitim Bilim ve Kültür Kurumu Türkiye Milli Komisyonu, Ankara).
- İlgar, L. (2008). Yaşlılık dönemi sosyal özellikleri ve serbest zaman etkinlikleri. 63-96 (Ersanlı, K. & Kalkan, M. Ed. 2008, B.4, Ankara: Pegem).
- Kalınkara, V. (2011). *Temel gerontoloji: Yaşlılık bilimi*. Ankara: Nobel Akademik.
- Kırdı, N., Can, F., Karaduman, A., Bayramlar, K. vd. (Ed.) (2007). Türkiye’de yaşlıların durumu ve yaşlanma ulusal eylem planı. 1-113, Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü, Ankara: DPT.
- Kumaz, Ş. A. & Yavuzkanat, P. (2012). Türkiye’de yaşlılık, yoksulluk ve sosyal içerme ekseninde sosyal yardımlar. 123-135 (Metin, A., Özmete, E. vd. Der. 2012, Ankara Ü. YAŞAM, Ankara).
- Kurt, G., Beyaztaş, F. Y. & Erkol, Z. (2010). Yaşlıların sorunları ve yaşam memnuniyeti. *Adli Tıp Dergisi*, 2010, 24(2), 32-39.
- Kutsal, Y. G. (2005). Yaşlanan kadının sağlık sorunları. B.3, 30-49 (7 Mart 2005, *Yaşlanan Kadın Sempozyumu Bildirileri*, Hacettepe Ü. GEBAM & HÜKSAM, Ankara).

- Lozon, J. C. & Barratt, J. (2012). Revera report on ageism: Key results. *IFA, International Federation on Ageing*, September 2012, 2-21, Canada.
- Macnicol, J. (2010). Ageism and age discrimination: Some analytical issues. *ILC-UK 2010*, August 2010, No.1080496, 1-8, The International Longevity Center, England.
- Martens, A., Greenberg, J., Schimel, J. & Landau, M. J. (2004). Ageism and death: Affects of mortality salience and perceived similarity to elders on reactions to elderly people, *Personality and Social Psychology Bulletin*, 2004, (30), 1524-1536 (1-24).
- McGuire, S. L., Klein, D. A. & Chen, S. (2008). Ageism revisited: A study measuring ageism in East Tennessee USA. *Nursing and Health Sciences*, 2008, (10), 11-16.
- McNamara, T. K. & Williamson, J. B. (2012). Is age discrimination ever acceptable?. *Public Policy & Aging Report*, 2012 Summer, 22(3), 1-14, Boston College.
- Metin, A., Özmete, E. vd., (Der.) (2012). 18-24 Mart yaşlılara saygı haftası: Kuşaklar arası dayanışma ve aktif yaşlanma sempozyumu bildirileri. (T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Özürlü ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü; Ankara Ü. YAŞAM, Ankara).
- Minichiello, V., Browne, J. & Kendig, H. (2000). Perceptions and consequences of ageism: Views of older people. *Ageing and Society*, 2000, (20), 253-278, Australian Research Council, Australia.
- Nelson, T. D. (2016). Yaş ve yaşlı ayrımcılığı: Kendi korkulan geleceğimize karşı önyargılar. (H. G. Müftüler, çev.). *Toplum Bilimleri Dergisi*, Ocak-Haziran 2016, 10(19), 413-430.

- North, M. S. & Fiske, S. T. (2013). Subtyping ageism: Policy issues in succession and consumption. *Social Issues and Policy Review*, 2013, 7(1), 36-57.
- Nussbaum, J. F., Pitts, M. J., Huber, F. N., Krieger, J. L. & Ohs, J. E. (2005). Ageism and ageist language across the life span: Intimate relationships and non-intimate interactions. *Journal of Social Issues*, 2005, 61(2) 287-305, USA: Blackwell.
- Obe, G. L. & Abrams, D. (2005). How ageist is Britain?. 1-19 (*ESCR, Economic & Social Research Council, Age Concern Research Services, University of Kent, England*).
- O'Connor, S. & Dowds, L. (2005). Ageism and attitudes to older people in the Republic of Ireland: Report of ARK Survey 2003, 16-32 (McGivern, Y. Ed. From ageism to age equality: Addressing the challenges. Conference Proceedings. 2005, Report No.86, National Council on Ageing and Older People, Dublin).
- Onur, B. (2011). *Gelişim psikolojisi: Yetişkinlik, yaşlılık, ölüm*. 9. Baskı, Ankara: İmge.
- Özcebe, H. (2007). Yaşlılar ve güvenli toplumlar. *Yaşlılıkta Kaliteli Yaşam*, Hacettepe Ü. GEBAM, Halk Eğitimi Etkinlikleri, B.20, 127-132, Ankara.
- Özdemir, S. (2012). Yaşlılık, çalışma yaşamı ve işgücü olarak yaşlılar. 117-119 (Metin, A., Özmete, E. vd. Der. 2012, Ankara Ü. YAŞAM, Ankara).
- Özgüç, M. (2012). Sosyal ve beşeri bilimler komiteleri adına son söz. 125-127 (12-13 Nisan 2012, Sosyal Dönüşüm, Biyoetik ve Kamu Politikaları Konferansı, BM Eğitim Bilim ve Kültür Kurumu Türkiye Milli Komisyonu, Ankara).

- Özmen, Ş. Y. (2013). Türk kültüründe yaşlının yeri ve medyayla yaşlılığın değışen konumu. *Milli Folklor*, 2013, 25(100), 110-119.
- Özmete, E. (2012). Açılış konuşması. 13-16 (Metin, A., Özmete, E. vd. Der. 2012, Ankara Ü. YAŞAM, Ankara).
- Palmore, E. (2005). Three decades of research on ageism. 87-90 (Generations ageism in the new millennium, *Fall 2005*, American Society on Aging).
- Semplici, S. (2012). Toplumun kamu politikalarına katılımı: Kamunun politika belirlenmesine katkısı. 79-90 (12-13 Nisan 2012, Sosyal Dönüşüm Biyoetik ve Kamu Politikaları Konferansı, BM Eğitim Bilim ve Kültür Kurumu Türkiye Milli Komisyonu, Ankara).
- Şentürk, M. (2015). Sonuç ve tartışma: Bir yaşam alanı olarak kent ve İstanbul'da yaşlanmak. 283-341 (Şentürk, M. & Ceylan, H. Ed. 2015, İstanbul: Açılım).
- Taluğ, C. (2012). Açılış konuşması. 9-10 (Metin, A., Özmete, E. vd. Der. 2012, Ankara Ü. YAŞAM, Ankara).
- Tornstam, L. (2006). The complexity of ageism: A proposed typology. *International Journal of Ageing and Later Life*, 2006(1), 43-68, The Social Gerontology Group, Uppsala University, Sweden.
- Tufan, İ. (2003). *Modernleşen Türkiye'de yaşlılık ve yaşlanmak: Yaşlanmanın sosyolojisi*. İstanbul: Anahtar.
- Tufan, İ. (2007a). Birinci Türkiye Yaşlılık Raporu. 1-177, Akdeniz Ü. Gerontoloji Bölümü, Geroyay (1-3 Şubat 2007, Birinci Türkiye Yaşlılık Çalıştayı: Türkiye'de Yaşlılık ve Yaşlılığın Geleceği, Akdeniz Ü. Antalya).

Tufan, İ. (2007b). Modernleşme hareketi bağlamında Türkiye’de kuşaklar arası ilişkiler: Modernleşme hareketi genç ve yaşlı kuşakların ilişkilerine nasıl bir etki yapıyor?. 1-158, Akdeniz Ü. Gerontoloji Bölümü, Antalya: İTGE.

Tufan, İ. (2011). Türkiye’de yaşlılara şiddet: 1. Türkiye gerontoloji atlası’ndan (GEROATLAS) bir kesit. Antalya: Geroyay.